

УДК 7+37.013.091.33(092):793.3

О. А. Жиров,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка)

zhyrov_sacha@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ К. ВАСИЛЕНКА В САМОДІЯЛЬНИХ ТАНЦЮВАЛЬНИХ КОЛЕКТИВАХ

У статті проаналізовано педагогічний досвід діяльності К. Василенка в самодіяльних танцювальних колективах "Дніпро" і "Дарничанка". Визначено й обґрунтовано дидактичні складники змісту творчого педагогічного процесу в колективах художньої самодіяльності (політико-масова робота, навчально-виховна діяльність, постановочна робота, концертна діяльність, організаційна та культурно-масова робота, семінарські заняття творчої групи і громадських керівників-хореографів). Розкрито особливості навчально-виховної роботи в колективі. Установлено місце танцювального фольклору в системі виховання танцівників-аматорів.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та культурно-історичні перетворення, які відбуваються в сучасному суспільстві, з одного боку, актуалізують проблему підвищення якості мистецької освіти, а з іншого – зростання ролі дисциплін художньо-естетичного напрямку у формуванні почуття патріотизму й любові до Батьківщини, відродженні національної культури й відтворенні культурних цінностей нації. У цьому контексті важливого значення набуває вивчення, переосмислення й творче використання історико-педагогічного досвіду діяльності провідних українських учених, діячів освіти, культури та мистецтва другої половини ХХ ст. До таких непересічних особистостей належить педагог, балетмейстер, дослідник танцювального фольклору, громадсько-просвітницький діяч, фундатор вищої хореографічної освіти в Україні Кім Юхимович Василенко (1925-2002 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з обраної проблеми дає можливість установити, що спадщина К. Василенка привертала увагу науковців, мистецтвознавців, істориків і літературознавців і досліджувалась переважно з історико-мистецьких позицій. З мистецько-педагогічних позицій висвітлювалися питання організаційно-методичної роботи педагога в ансамблях "Дніпро" і "Дарничанка" (Ю. Станішевський, Ю. Тертичний); узагальнювався його досвід виховання молоді засобами хореографічного мистецтва (В. Данилейко, В. Дунаєвський, В. Коломієць); аналізу піддавалася навчально-тренувальна діяльність К. Василенка в самодіяльних танцювальних колективах (В. Беляєв, В. Дунаєвський, В. Коломієць). Огляд знайдених матеріалів свідчить про те, що педагогічний аспект діяльності К. Василенка в самодіяльних танцювальних колективах не був предметом спеціального наукового дослідження.

Метою публікації є аналіз та систематизація мистецько-педагогічної спадщини та творчої діяльності К. Василенка, узагальнення досвіду навчально-виховної роботи педагога і митця в самодіяльних танцювальних колективах України.

Виклад основного матеріалу. Цінним надбанням для розвитку української народної хореографії й педагогіки стала мистецько-педагогічна діяльність К. Василенка в колективах художньої самодіяльності "Дніпро" і "Дарничанка" упродовж 1947-1975 рр. Цей період творчості відзначався розкриттям таланту К. Василенка як педагога, організатора, балетмейстера-постановника, дослідника і пропагандиста хореографічного фольклору й народного танцювального мистецтва. Його робота з ансамблями танцю сприяла: 1) науковому осмисленню, перевірці та утвердженню новаторських ідей, пов'язаних з використанням хореографічного фольклору в самодіяльному колективі; 2) реалізації творчого потенціалу; 3) особистісному формуванню.

Дослідження показало, що в усіх самодіяльних танцювальних колективах К. Василенко використовував принципи, розроблені й перевірені під час роботи з ансамблем танцю "Дніпро". Передусім, це стосується реалізації розробленої ним методики, яка базувалася на хореографічному фольклорі та створеному в попередні роки досвіді художньої самодіяльності. Фольклорний український танець педагог називав "народною поезією, дзеркалом, у якому відбиваються вдача, звички, характери людей" [1: 58]. Він звертається до нього і як етнограф-фольклорист, і як хореограф-науковець, і як практик танцювального мистецтва. Зростаючи під впливом діяльності перших професійних ансамблів танцю СРСР та УРСР на чолі з І. Мойсеєвим та П. Вірським, колективи К. Василенка ретельно вивчали й фіксували танцювальний фольклор, знайомилися з народним побутом, костюмами, створювали народні танці на основі національно-культурних традицій, звичаїв, обрядів. Необхідність звернутися до фольклорного народного танцю була зумовлена, по-перше, усвідомленням значущості фольклорного матеріалу для виховання молоді, по-друге, потребою розширення й поглиблення репертуару колективу. Отже, багаторічний практичний і теоретичний досвід дослідження фольклорного танцю дозволив К. Василенку встановити, що активне творче використання танцювального фольклору є потужним засобом виховання, оскільки сприяє засвоєнню історичного та духовного досвіду народу, залученню

молоді до національної культури. Саме тому в практичній роботі керованих ним ансамблів органічно поєднувалась навчально-педагогічна та етнографічна діяльність, що сприяло швидкому зростанню колективів та становленню їх в один ряд із професійними ансамблями.

Аналіз та узагальнення особливостей функціонування керованих К. Василенком ансамблів "Дніпро" і "Дарничанка" показали, що головна відмінність між ними полягала не у змісті, формах і методах роботи, а у специфіці роботи ансамблю танцю й ансамблю пісні й танцю. Основна особливість діяльності ансамблю пісні й танцю полягає в тому, що балетмейстеру при створенні пісенно-танцювального номера доводиться одночасно працювати з хореографічним та хоровим колективами. Перед ним і композитором стоїть завдання досягти органічного поєднання пісні й танцю, створити цілісний твір, досягти єдності змісту й форми. Як художній керівник ансамблю пісні й танцю "Дарничанка", К. Василенко намагався організувати ефективну співпрацю всіх ланок творчо-постановочного й навчально-виховного процесу: балетмейстера, хормейстера, композитора, художника, учасників танцювальної, оркестрової, хорової груп.

Варто зазначити, що до кінця 50-х рр. ХХ ст. у більшості ансамблів пісні й танцю вся робота будувалася навколо пісні. Танець виступав засобом її інсценізації. К. Василенко одним із перших змінює цей стереотип. Маючи вже сформовані погляди на роль і місце фольклорного народного танцю в репертуарі колективу, педагог звертається до сюжетних народних танців. Він ретельно вивчає автентичний матеріал, дбайливо обробляє його, зберігаючи тему, сюжет, основні рухи, композиційну побудову, і створює на основі першоджерела сценічно-театралізований варіант. Народний сюжетний танець стає основним напрямом роботи К. Василенка. Отже, творчо-педагогічна діяльність К. Василенка в ансамблі пісні й танцю "Дарничанка" відрізнялася якісно новим рівнем узагальнення набутого досвіду. Педагог обрав шлях сюжетних вистав, великих танцювальних полотен, побудованих на основі фольклорного матеріалу. Це значно розширювало межі танцювального мистецтва, а отже сприяло його подальшому розвитку.

Аналіз роботи танцювальних колективів "Дніпро" і "Дарничанка" показав відсутність суттєвих відмінностей у педагогічному підході до її організації, що дозволило нам розглядати діяльність цих ансамблів як єдину педагогічну систему.

Дослідження спадщини К. Василенка дає підстави стверджувати, що всі новаторські теоретичні і практичні здобутки педагога і митця мали за мету виховання молоді засобами українського народного хореографічного мистецтва. Його багатогранна творча діяльність пронизана ідеєю творчого формування особистості. К. Василенко розробляє нові педагогічні підходи до організації роботи в танцювальному колективі. На власному досвіді він переконався, що діяльність ансамблю не повинна обмежуватись лише тренувальною та постановочною роботою. Головне призначення колективу художньої самодіяльності – формування й задоволення духовно-естетичних потреб учасників, виховання й навчання молоді, тому він ставив перед колективом значно складніші завдання. Участь молоді в художній самодіяльності К. Василенко розглядав як вид позаурочної виховної роботи, у процесі якої не тільки відбувається засвоєння хореографічних знань, удосконалюється танцювальна майстерність, але й вирішуються складні виховні завдання. Педагог пересвідчився, що виховна робота в самодіяльному колективі зумовлена органічним поєднанням художньо-виконавських, загальнопедагогічних і соціальних факторів і спрямована на підвищення культурного рівня членів колективу, розширення їхнього кругозору й формування творчого відношення до хореографічного мистецтва. Зазначимо, що потреба продовження виховної роботи, зокрема спілкування з вихованцями у позаурочний час, є надзвичайно актуальною для сьогодення, оскільки організації змістовного дозвілля молоді, культурної форми відпочинку дорослі приділяють недостатньо уваги. У цьому контексті підхід К. Василенка до організації навчально-виховного процесу набуває особливого значення і вартий відповідної уваги в сучасних умовах.

Завдяки наполегливій роботі К. Василенка керовані ним колективи швидко перетворювались із розважального засобу проведення вільного часу в складну навчально-виховну систему, характерною ознакою якої був високий професіоналізм. Значною мірою цьому сприяло ретельне вивчення молодим керівником досвіду попередників та сучасників і знайомство з теоретичними працями відомих педагогів. Навчально-виховна діяльність в танцювальних колективах стала тим фундаментом, на якому постійно зростало творче вміння, колективна виконавська майстерність його учасників. Таким чином, у процесі становлення й розвитку ансамблі "Дніпро" і "Дарничанка" під керівництвом К. Василенка нагромадили чималий педагогічний досвід, розробили свою систему навчання й виховання танцюристів.

Розуміючи важливе виховне значення народного танцю в хореографічному колективі та прагнучи подолати існуючі недоліки, К. Василенко працював над розробкою теоретичних основ української народної хореографії. У цьому була гостра потреба. Аналіз теоретичних праць післявоєнного періоду, у яких розглядалися питання організації та діяльності танцювальних самодіяльних колективів, показав, що не було єдиної думки щодо основних напрямів їх діяльності. Як зазначала Т. Ткаченко, "не дивлячись на великі досягнення самодіяльного танцювального мистецтва, у повсякденній навчально-тренувальній роботі більшості колективів немає єдиного методу викладання. Створення єдиної системи навчання україн необхідне" [2: 36]. Узагальнивши багаторічний теоретичний і практичний досвід роботи з

самодіяльними танцювальними колективами, К. Василенко визначив такі дидактичні складники змісту творчого педагогічного процесу: 1) політико-масова робота; 2) навчально-виховна діяльність; 3) постановочна робота; 4) концертна діяльність; 5) організаційна та культурно-масова робота; 6) семінарські заняття творчої групи і громадських керівників-хореографів. Кожний із розроблених К. Василенком напрямів діяльності колективу передбачав виконання виховного аспекту. На думку К. Василенка, тільки комплексна реалізація всіх цих компонентів стане основою розв'язання поставлених перед колективом складних соціально-педагогічних завдань.

Невід'ємною складовою навчально-творчого процесу в танцювальному колективі К. Василенко називав *політико-масову* роботу. Він зазначав, що "навчити юнака чи дівчину гарно і правильно танцювати – це далеко не все. Необхідно, щоб з ростом виконавської майстерності поглиблювались знання, підвищувалась культура" [3: 13]. З цією метою поряд із практичними заняттями педагог запроваджує регулярне проведення для учасників ансамблю лекцій, бесід і семінарів: щомісяця в колективі проводилась одна лекція на суспільно-політичну тематику (про важливі події в житті країни та світу, про історію міста, заводу, колективу, наприклад, "Знатні жінки нашого міста", "У боях за Дніпро") і дві бесіди з літератури і мистецтва, які ілюструвалися музичним матеріалом, читанням художніх творів, показом репродукцій, демонстрацією документальних та художніх фільмів (наприклад, "Пушкін і театр", "150 років першому українському театру"). Особливий інтерес в учасників викликали бесіди з хореографії ("Вивчення хореографічного фольклору за книгою Т. Ткаченко "Народний танець", "П. І. Чайковський і балетний театр його часу" тощо). Їх зміст складали нариси з історії становлення та розвитку українського народного танцю, російського професійного балету, зарубіжної хореографічної культури і мистецтва, розповіді про діяльність провідних самодіяльних та професійних танцювальних колективів країни, ознайомлення з теоретичним доробком вітчизняних хореографів. Усі матеріали лекцій і бесід заносились до альбомів і зберігалися в бібліотеці ансамблю. У структурі роботи хореографічних колективів К. Василенка чільне місце відводилось колективному відвідуванню виставок, музеїв, спектаклів, концертів, кінофільмів з їх наступним обговоренням.

Провідним напрямом діяльності будь-якого самодіяльного колективу К. Василенко справедливо вважав *навчально-виховну* діяльність. Установлено, що до К. Василенка навчально-виховна робота в танцювальних колективах будувалася на основі досвіду й інтуїції. Існуюча невідповідність між потребою підвищити ефективність впливу художньої самодіяльності на виховання й рівнем її дослідженості гальмувала процес розвитку хореографічного мистецтва. Педагог одним із перших з наукової точки зору розглянув найважливіші аспекти функціонування танцювального колективу. Результатом стало написання низки теоретичних праць [1; 3-5], у яких він розкрив власні погляди на виховну сутність танцювального колективу, методику роботи і, таким чином, зберіг мистецько-педагогічний досвід власної діяльності для наступних поколінь. К. Василенком були визначені такі основні складові навчального процесу в самодіяльних хореографічних колективах: 1) планувальна робота; 2) навчально-тренувальні заняття; 3) вивчення й відпрацювання окремих танцювальних номерів і композицій, на основі яких буде здійснюватись постановочна робота; 4) вироблення навичок акторської майстерності; 5) вивчення бальних танців. Кожен із названих складників мав виховне спрямування.

Поділяючи погляди видатного українського педагога А. Макаренка на виховання в колективі, К. Василенко багато зусиль віддавав об'єднанню всіх учасників і створенню цілісного колективного формування. Дослідження показало, що завдяки своїм особистісним якостям і педагогічному досвіду педагогу легко вдавалось організувати своїх вихованців. Кожний учасник ансамблю знав свої права, обов'язки, порядок і правила функціонування колективу, вимоги до роботи. К. Василенко неодноразово повторював своїм вихованцям, що загальний успіх танцювального колективу можливий лише за умови повної віддачі кожного учасника.

Своєрідним підсумком роботи колективу К. Василенко розглядав *постановочну роботу*, яка показує, наскільки вдало організована методична робота в ньому. Пам'ятаючи, що репертуар спрямований на розв'язання не тільки навчальних, але й художньо-виконавських та соціально-педагогічних завдань, К. Василенко ретельно підходив до вирішення цього питання. Основну частину репертуару ансамблів народного спрямування, на думку К. Василенка, мають складати українські танці. Справжній балетмейстер повинен використовувати матеріал із народного побуту, адже "народний танець – могутнє життєдайне джерело, звідки самодіяльний колектив може і повинен черпати матеріал для своєї роботи" [6: 38]. Педагог звертається до історії та культурної спадщини країни – він організує роботу по збиранню й обробці народних танців різних регіонів України. Етнографічні експедиції на початковому етапі проводилися здебільшого на Дніпропетровщині. Так, у Петриківському районі записали музику й рухи "Танцю ложкарів", у Верхньодніпровському районі – декілька запорізьких оповідей, рухи й музику до танців "Шевчик" і "Кучерява Катерина" [1: 107]. Вершиною майстерності педагога стали постановки танців "Український весільний" та "Купальські розваги", в основі яких лежать українські національно-культурні традиції, обряди, народні ігри. Аналіз та узагальнення творчо-постановочного напрямку роботи

К. Василенка сприяли визначенню провідної ролі народної творчості в спадщині педагога, складовою частиною якої є український народний танець.

Логічним завершенням та якісним показником усієї організаційної, навчально-творчої, виховної роботи керівника і всіх учасників колективу К. Василенко вважав *концертну діяльність*, яка дає уявлення про сильні та слабкі сторони ансамблю, його самобутність та творчий почерк, майстерність виконавців, потенційні можливості. Педагог був переконаний, що концертні виступи мають велике виховне навантаження: адже, таким чином, здійснюється етичне, естетичне, громадянське виховання глядачів і розвиток учасників. Це – потужний педагогічний засіб впливу на глядачів, оскільки у процесі концертної діяльності виконавець виступає посередником між автором твору і публікою, відчуває на собі її ставлення до того, що відбувається на сцені. К. Василенко прагнув, щоб твір мистецтва став об'єктом спільної творчої діяльності. Публіка виступає своєрідним каталізатором художньо-педагогічного впливу мистецтва.

Важливою складовою роботи танцювальних колективів К. Василенко вважав *спільну громадську діяльність*, яка, окрім загальноприйнятих форм масової роботи, передбачала проведення сумісних обмінних концертів із танцювальними колективами Дніпропетровського Палацу студентів та Будинку культури імені Калініна, м. Кіровограда (згодом – Заслужений ансамбль танцю УРСР "Ятрань"), відвідування концертів провідних колективів України, організацію зустрічей із майстрами мистецтва. Крім того, педагог не обмежувався просвітницькою діяльністю в рамках власного колективу. Він притримувався думки, що танець може і має стати могутнім засобом освіти й виховання. З цією метою необхідно: 1) організувати концерти, програма яких знайомила б глядачів із українським народним танцем, його історією та національними традиціями; 2) створювати танцювальні гуртки, студії, ансамблі, учасники яких вивчали б основи хореографічної грамоти, знайомились із хореографічною культурою; 3) забезпечувати підготовку хореографічно освічених керівників-балетмейстерів.

Розуміючи важливість підготовки хореографічно освічених педагогічних кадрів, починаючи із середини 50-х рр. ХХ ст. К. Василенко практикує організацію та проведення семінарів для громадських керівників-хореографів та членів творчої групи. Окрім суто теоретичних питань, вивчення відповідної літератури, учасники знайомились на семінарі з практикою роботи над постановкою, із її програмою, сценарним планом, музикою, зустрічалися з провідним майстрами сцени, обмінювалися передовим досвідом. Важливе місце в громадській роботі було відведено ознайомленню з науково-етнографічними працями, які поглиблюють знання про історію українського народу, його побут і традиції. Цей напрям діяльності К. Василенка значно активізував керівників колективів і сприяв їх творчому професійному зростанню.

Висновки. Таким чином, важливе значення для становлення й розвитку танцювального мистецтва мав педагогічний досвід К. Василенка щодо організації навчально-виховного процесу в Заслуженому ансамблі танцю УРСР "Дніпро" та Заслуженому ансамблі пісні й танцю УРСР "Дарничанка", що базувався на досягненнях українського фольклору. Педагогічні ідеї К. Василенка сприяли ефективній реалізації поставлених перед самодіяльністю складних соціально-педагогічних завдань, а розроблена ним методика роботи з танцювальним колективом швидко поширилася на Україні і посіла належне місце у хореографічній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко К. Ю. Держинці танцюють : [нарис про заслужений самодіяльний ансамбль народного танцю УРСР "Дніпро" Палацу культури металургів заводу ім. Ф. Держинського, міста Дніпродзержинська, Дніпропетровської області] / К. Ю. Василенко. – К. : Держ. вид-во образотв. мистец. і муз. літ-ри УРСР, 1961. – 163 с.
2. Стенюшина А. А. Танцевальный коллектив в клубе / А. А. Стенюшина, Т. А. Ткаченко – М. : Сов. Россия, 1962. – 112 с.
3. Василенко К. Украинские танцы на клубной сцене : [науч. пособ.] / К. Василенко. – М. : Профиздат, 1960. – 318 с.
4. Василенко К. Ю. Вопросы развития современного украинского народно-сценического танца / К. Ю. Василенко. – К. : АН УССР, 1965. – 34 с.
5. Василенко К. Ю. Танці ансамблю "Дніпро" : з репертуару заслуженого самодіяльного ансамблю танцю УРСР "Дніпро" Палацу культури металургів заводу ім. Ф. Держинського м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області / К. Ю. Василенко. – К. : Держ. вид-во образотв. мистец. і муз. літ-ри, 1960. – 104 с.
6. Голдріч О. С. Методика роботи з хореографічним колективом / О. С. Голдріч. – Львів : Каменяр, 2002. – 64 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vasylenko K. Yu. Dzerzhynsi tantsyuyut' [The Dzerzhynsi Dance] : [narys pro zasluhzenyi samodiyal'nyi ansambli' narodnogo tantsyu URSR "Dnipro" Palatsu kul'tury metalurgiv zavodu im. F. Dzerzhyns'kogo, mista Dniproderzhyns'ka, Dnipropetrovs'koi oblasti] / K. Yu. Vasylenko. – K. : Derzh. vud-vo obrazotv. mystets. i muz. lit-ry URSR, 1961. – 163 s.
2. Stenyushyna A. A. Tantsval'nyi kollektiv v klube [Dance Collective in the Club] / A. A. Stenyushyna, T. A. Tkachenko. – M. : Sov. Rossiya, 1962. – 112 s.
3. Vasylenko K. Ukrainskie tantsy na klubnoy stsene [Ukrainian Dancing in the Club Scene] : [nauch. posob.] / K. Vasylenko. – M. : Profizdat, 1960. – 318 s.

4. Vasylenko K. Yu. Voprosy razvitiya sovremennogo ukrainskogo narodno-stsenicheskogo tantsa [Questions of the Modern Ukrainian Character Dance Development] / K. Yu. Vasylenko. – K. : AN USSR, 1965. – 34 s.
5. Vasylenko K. Yu. Tantsi ansamblyu "Dnipro" [Ensemble "Dnipro" Dance] : [z repertuaru zaslužhenogo samodiyal'nogo ansamblyu tantsyu URSR "Dnipro" Palatsu kul'tury metalurgiv zavodu im. F. Dzerzhynskogo m. Dniprodzerzhyns'ka Dnipropetrovs'koi oblasti] / K. Yu. Vasylenko. – K. : Derzh. vyd-vo obrazotv. mystets. i muz. lit-ry URSR, 1960. – 104 s.
6. Goldrych O. S. Metodyka roboty z khoreografichnym kolektyvom [The Methods of Work with the Choreographic Collective] / O. S. Goldrych. – L'viv : Kamenyar, 2002. – 64 s.

Матеріал надійшов до редакції 26.12. 2012 р.

Жиров А. А. Особенности художественно-педагогической деятельности К. Василенко в самодеятельных танцевальных коллективах.

В статье проанализирован педагогический опыт деятельности К. Василенко в самодеятельных танцевальных коллективах "Днепр" и "Дарничанка". Определены и обоснованы дидактические составляющие содержания творческого педагогического процесса в коллективах художественной самодеятельности (политико-массовая работа, учебно-воспитательная деятельность, постановочная работа, концертная деятельность, организационная и культурно-массовая работа, семинарские занятия творческой группы и общественных руководителей-хореографов). Раскрыты особенности учебно-воспитательной работы в коллективе. Установлено место танцевального фольклора в системе воспитания танцовщиков-любителей.

Zhyrov O. A. Peculiarities of Artistic and Pedagogical Activity by K. Vasylenko in the Amateur Dancing Collectives.

The article analyzes the pedagogical experience by K. Vasylenko in the amateur dancing collectives "Dnipro" and "Darnychanka". The didactic components of the pedagogical content creative process in the amateur groups (political and mass work, training and educational activities, staged work, concerts, organizational and cultural-mass work, seminars of the creative team and community leaders, choreographers) are determined and grounded. The features of up-bringing work in the collectives are considered. The place of folklore dance in the amateur dancers' education is determined.